



**บทบรรณาธิการ:
สตรีนิยมและขบวนการทางสังคมว่าด้วยสิ่งแวดล้อม
และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ**

**Editorial Note:
Feminism and Social Movements on Environment
and Natural Resource Management**

สุชาดา ทวีสิทธิ์

จุดยืน เป็นวารสารแนวสตรีนิยมฉบับแรกและฉบับเดียวในบรรณพิภพวารสารวิชาการของบ้านเรา ซึ่งมุ่งสนับสนุนและเผยแพร่ผลงานวิชาการที่ใช้มิติเพศภาวะและมุมมองแบบสตรีนิยมเป็นเครื่องมือ และ/หรือเป็นหน่วยการวิเคราะห์ประเด็นทางสังคม เจกเช่นจุดยืนที่ออกมาอวดโฉมไปแล้วในสองฉบับแรก จุดยืนฉบับที่ 3 ปี 2552 ถูกออกแบบมาเพื่อนำเสนองานวิชาการที่มีคุณสมบัติเข้าข่ายดังกล่าว โดยหยิบยกเอาประเด็น “สตรีนิยมและขบวนการทางสังคมว่าด้วยสิ่งแวดล้อม” มาเป็นเนื้อหาหลักภายในเล่ม ดังนั้นนอกจากจะแนะนำเนื้อหาของบทความภายในเล่มแล้ว บทบรรณาธิการ จุดยืน ฉบับที่ท่านกำลังอ่านอยู่ ต้องการตอบคำถามที่ผู้อ่านอาจอยากรู้ว่า ทำไมกองบรรณาธิการจุดยืนจึงเลือกประเด็นนี้มานำเสนอในจุดยืนฉบับนี้ และการตอบคำถามดังกล่าวจำเป็นต้องอธิบายเลยไปถึงแนวคิดทฤษฎีสำคัญๆ ด้านสตรีนิยมสิ่งแวดล้อมด้วย

กองบรรณาธิการวารสารจุดยืนต่างเห็นคล้ายคลึงกันว่า บทบาทผู้หญิงในเรื่องสิ่งแวดล้อมมีสูงมาก แต่กลับพบว่านักวิชาการบ้านเราที่สนใจศึกษาประเด็นนี้ยังมีอยู่จำกัด ผลที่ติดตามมากก็คือทำให้งานวิชาการที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างกันของมิติสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเพศภาวะ และสตรีศึกษาค่อนข้างหายาก อีกทั้งการศึกษาถึงขบวนการเคลื่อนไหวสตรีนิยมในประเทศไทยในส่วนใหญ่ไปสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติก็ยังไม่ค่อยปรากฏให้เห็นกันมากนัก แม้ว่าศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เคยมีการเคลื่อนไหวเรื่องนี้มานาน แต่ไม่ค่อยได้ตีพิมพ์ผลงานวิชาการด้านนี้ออกมาเผยแพร่ กองบรรณาธิการจึงเห็นว่าวงการสตรีศึกษาควรมีการขับเคลื่อนในประเด็นดังกล่าวกันให้มากขึ้น โดยเริ่มจากการหยิบยกประเด็นนี้มาจุดประกายไว้ในจุดยืนเล่มนี้ เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับนักวิชาการ นักศึกษา ตลอดจนนักเคลื่อนไหวทางสังคมที่สนใจและมีงานเขียนเกี่ยวข้องสอดคล้อง ได้นำบทวิเคราะห์ มุมมอง รวมทั้งข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงประจักษ์ของตนออกเผยแพร่สู่วงสนใจที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

รายงานภาวะประชากรของโลกปี 2009 ที่จัดทำโดยกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA) เปิดเผยว่าจำนวนของผู้หญิงที่กำลังเผชิญกับปัญหาความยากจนมีสูงกว่าผู้ชายในเกือบทุกภูมิภาค ในจำนวนประชากรยากจน 1.5 ล้านคนทั่วโลกที่มีรายได้ต่อวันประมาณ 1 เหรียญดอลลาร์สหรัฐฯ หรือต่ำกว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ผู้หญิงยากจนเหล่านี้มีชีวิตอยู่ภายใต้ชนบทธรรมเนียม

ประเพณีที่มีการครอบงำทางเพศสูง ฟังฟังทรัพยากรและผลิตอาหารตามสภาพ
 ธรรมชาติเพื่อดำรงชีพและดูแลสมาชิกในครัวเรือน อีกทั้งด้วยโอกาสทาง
 การศึกษา ทางเศรษฐกิจ และมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย ผู้หญิงเหล่านี้อาศัยอยู่
 ในประเทศกำลังพัฒนา เป็นผู้หญิงชาติพันธุ์กลุ่มน้อย ผู้หญิงชนพื้นเมือง ผู้หญิงที่
 ประสบกับสภาวะความยากลำบากอันเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ เช่น ผู้หญิงใน
 ภาวะสงคราม ผู้หญิงพลัดถิ่นหรือผู้หญิงที่ลี้ภัย ผู้หญิงถูกปลดออกจากงานเพราะ
 ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ผู้หญิงประสบภัยธรรมชาติ หรือ ผู้หญิงที่สูญเสียสามีหรือ
 หัวหน้าครอบครัวด้วยสาเหตุแตกต่างกันไป เป็นต้น

บนพื้นฐานข้อเท็จจริงที่ว่าห่วงโซ่ระบบนิเวศทั้งระบบกำลังถูกทำให้
 เสื่อมโทรมลงไปเรื่อยๆ เพราะการเอาแต่ประโยชน์ของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้
 การครอบงำของระบบทุนนิยม และเพราะผู้หญิงมักเป็นกลุ่มที่อยู่ชายขอบของ
 สิ่งแวดล้อม (the environmental marginality) จึงมีความเปราะบางมากที่สุด
 ในห่วงโซ่ระบบนิเวศของท้องถิ่นและของโลก รายงานภาวะประชากรของโลกปี 2009
 ยังได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบอันเนื่องมาจากภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง เช่น
 เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นกรณีน้ำทะเลยกตัวสูงขึ้น ภาวะแห้งแล้ง การ
 ละลายของน้ำแข็งขั้วโลก การเกิดคลื่นความร้อน ผู้หญิงยากจนในประเทศด้อย
 พัฒนาได้รับผลกระทบที่รุนแรงมากที่สุด ทั้งๆ ที่เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรใน
 ประเทศชั้นนำอุตสาหกรรมทั้งหลาย ผู้หญิงยากจนเหล่านั้นมีวิถีชีวิตที่ทำให้เกิด
 ภาวะโลกร้อนน้อยมาก

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงใน
 ประเทศยากจน ถูกนำเสนอไว้ในแหล่งข้อมูลต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น
 ครอบครัวชาวประมงที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งในประเทศฟิลิปปินส์จับปลาได้น้อย
 ลงทำให้รายได้ของครอบครัวลดลง ผู้หญิงของครอบครัวจึงต้องออกไปทำงาน
 นอกบ้าน เป็นคนรับใช้ตามบ้าน ทำงานที่อันตราย และจำนวนหนึ่งอาจจะเดินเข้าสู่
 อาชีพขายบริการทางเพศ พบว่าจำนวนช่องขนาดเล็กในพื้นที่ชายฝั่งทะเลของ
 ประเทศฟิลิปปินส์เพิ่มขึ้นราวดอกเห็ดโดยผู้ชายที่ซื้อบริการเป็นกลาสีเรือสินค้า
 ขนาดใหญ่ที่เข้ามาเทียบท่าบริเวณนี้ ผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในชนบทในประเทศที่กำลัง
 พัฒนาอื่นๆ ต่างก็ได้รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อนเช่นเดียวกัน เช่น Susan
 Buckingham-Hatfield (2000) พบว่าเนื่องจากความเสื่อมโทรมของป่าธรรมชาติ
 ทำให้ผู้หญิงชนบทในแคว้น Gujarat ของอินเดียในปัจจุบัน ขาดแคลนไม้ฟืนเพื่อ

ใช้ในครัวเรือนและต้องใช้เวลาในการหาไม้ฟืนนานขึ้น รายงานการพัฒนามนุษย์ (Human Development Report) ขององค์การสหประชาชาติ ปี 2007/2008 บอกเราว่าการเกษตรกรรมที่ล้มเหลวอันเนื่องมาจากแบบแผนภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะภาวะโลกร้อน นำมาซึ่งปัญหาการขาดแคลนอาหารและความอดอยากหิวโหยในทวีปแอฟริกา และเพราะความแห้งแล้งของอากาศทำให้ผู้หญิงและเด็กหญิงในภูมิภาคนี้ต้องใช้เวลาในการหาน้ำเพื่อบริโภคนานขึ้นและต้องเดินไกลขึ้นเพื่อหาน้ำสะอาด

รายงานสถานการณ์โลกหลากหลายเหตุการณ์ในหลายพื้นที่ภูมิศาสตร์สะท้อนให้เห็นว่า สถานการณ์การคุกคามความอยู่รอดของมนุษย์อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศโลกไม่ได้มีลักษณะเป็นกลางด้านเพศภาวะเพราะผู้หญิงยากจนที่อยู่ฐานรากของสังคมโลกคือกลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุด กระนั้นพบว่าผู้หญิงฐานรากกลับมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติน้อยมาก แม้กระทั่งในการประชุมผู้นำระดับโลกเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันในการแก้ปัญหาโลกร้อน ณ กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก เมื่อเดือนธันวาคม 2552 ไม่มีผู้นำประเทศใดใส่ใจกับการให้ตัวแทนขบวนการผู้หญิงด้านสิ่งแวดล้อมที่มาจากระดับฐานรากเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลงความร่วมมือระหว่างประเทศ ความรู้และทักษะเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติตลอดจนศักยภาพการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลกของผู้หญิงถูกละเลยโดยผู้นำประเทศและผู้นำโลก ถ้ามีการกล่าวถึงผู้หญิงในการประชุมครั้งนี้บ้างก็มักกล่าวถึงผู้หญิงเพียงด้านเดียวคือในฐานะที่เป็นเหยื่อของภาวะโลกร้อน ในขณะที่ขบวนการสิ่งแวดล้อมกระแสสตรีนิยมบางกระแสมองเห็นมิติผู้หญิงในฐานะผู้มีบทบาทและมีศักยภาพในการช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้

มีแนวคิดทฤษฎีที่อธิบายให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันของมิติเพศภาวะและมิติด้านสิ่งแวดล้อมที่ควรนำมากล่าวถึงอย่างสังเขปในบทบรรณาธิการนี้อยู่หลักๆ 3 แนวคิดด้วยกัน ซึ่งแต่ละแนวคิดทฤษฎีส่งอิทธิพลต่อแนวทางการวิเคราะห์ของนักวิชาการและขบวนการเคลื่อนไหวสตรีนิยมด้านสิ่งแวดล้อมในระดับที่แตกต่างกันไป แนวคิดทฤษฎีทั้ง 3 ประกอบด้วย 1) แนวคิดผู้หญิง สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (Women, Environment, and Development Approach) หรือเรียกโดยย่อว่า WED 2) แนวคิดสตรีนิยมแนวนิเวศ (Ecofeminism)

และ 3) แนวคิดสตรีนิยมแนวสิ่งแวดล้อมนิยม หรือสตรีนิยมแนวการเมืองเรื่องนิเวศ (Feminist Environmentalism or Feminist Political Ecology)

แนวคิด WED ที่ปรากฏตัวครั้งแรกในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980 ตระหนักถึงบทบาทสำคัญของผู้หญิงในฐานะผู้ใช้และผู้จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนท้องถิ่น หลักการของ WED วางอยู่บนฐานความรู้เรื่องการแบ่งงานกันทำในชุมชนชนบทระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทตามประเพณีของผู้หญิงที่ต้องอยู่ในฐานะผู้รับผิดชอบต่อความมั่นคงทางอาหารและสุขภาพอนามัยของสมาชิกในครัวเรือน ผู้หญิงจึงมีความสนใจและมีสำนึกความรับผิดชอบต่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นพิเศษ และผู้หญิงกำลังทำบทบาทด้านนี้อยู่ในระดับครัวเรือน เช่น ผู้หญิงกำลังจัดการเรื่องขยะภายในบ้าน รวมทั้งกำหนดแบบแผนและพฤติกรรมการบริโภคในครัวเรือนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ผู้หญิงช่วยอบรมบ่มสำนึกสมาชิกใหม่ของชุมชนให้ตระหนักถึงความจำเป็นในการรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ส่วนในระดับชุมชนท้องถิ่นพบผู้หญิงออกมาเคลื่อนไหวสาธารณะเพื่อปกป้อง ที่ดิน ป่าไม้ แม่น้ำ และท้องทะเล เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรเพื่อการเลี้ยงชีพของพวกเธอและครอบครัว

นักสตรีนิยมในขบวนการสิ่งแวดล้อมที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิด WED มักด่วนสรุปว่าผู้หญิงเป็นที่รวมของภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และเชื่อว่าความสนใจในสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของผู้หญิงวางอยู่บนพื้นฐานของวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน รวมทั้งคิดว่าผู้หญิงคือพันธมิตรของโครงการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน นักสตรีนิยมเหล่านี้จึงเห็นว่าถ้าหากสนับสนุนให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการทางนโยบายและโครงการปกป้องสิ่งแวดล้อมย่อมจะช่วยให้สังคมโดยรวมได้พัฒนาสำนึกความรับผิดชอบที่จะช่วยกันรักษาภาวะสมดุลระหว่างมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติ นักสตรีนิยมกลุ่มนี้ยังสนับสนุนให้องค์กรทุนระหว่างประเทศรวมทั้งรัฐบาลในแต่ละประเทศจัดทำโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนที่ดึงเอากลุ่มผู้หญิงเข้ามาทำงานครั้งนี้ กล่าวโดยภาพรวม แนวคิด WED ไม่เพียงแต่นำเสนอภาพผู้หญิงในฐานะผู้ได้รับผลกระทบหรือเหยื่อของสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม แต่ยังนำเสนอภาพผู้หญิงในฐานะที่เป็นเครื่องมือ (instrument) สำหรับการแก้ไขปัญหาสังคมสิ่งแวดล้อม

อีกหนึ่งภาพ โดยพยายามให้ภาพผู้หญิงในฐานะผู้จัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่เชี่ยวชาญที่เต็มไปด้วยภูมิปัญญาเกี่ยวกับธรรมชาติ

ส่วนแนวคิดสตรีนิยมกระแสแนวหน้าเสนอมุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมในแนวสาร์ตนิยามที่ค่อนข้างสุดขั้วกว่าแนวคิด WED แต่ก็ยังคงมีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวคิด WED กล่าวคือ เห็นว่าผู้หญิงและธรรมชาติต่างมีหลักการอันเดียวกัน คือ “หลักการความเป็นเพศหญิง” ซึ่งอยู่กันคนละขั้วกับ “หลักการความเป็นเพศชาย” ที่มักพบในความรู้แบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ในรัฐราชการที่เน้นเหตุผล และในแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยม นักสตรีนิยมกระแสนี้ยังวิเคราะห์อีกว่าความสามารถทางธรรมชาติของผู้หญิงในการให้กำเนิดชีวิตและเลี้ยงดูลูกไปสนับสนุนบทบาทของธรรมชาติที่สร้างและเลี้ยงดูทุกชีวิตในโลก เพราะผู้หญิงทำบทบาทในฐานะแม่เฉกเช่นเดียวกับธรรมชาติ ผู้หญิงจึงต้องพึ่งพิงธรรมชาติเพื่อทำบทบาทแม่ให้สมบูรณ์ การทำบทบาทเดียวกับธรรมชาติและต้องพึ่งพิงธรรมชาติทำให้ผู้หญิงคุ้นเคยและใกล้ชิดกับธรรมชาติทั้งในด้านจิตใจและด้านวัตถุ ด้วยความคิดความเชื่อดังกล่าวนักสตรีนิยมแนวนี้จึงปฏิเสธการพัฒนาทุกรูปแบบที่ทำลายธรรมชาติหรือเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ อีกทั้งไม่ไว้วางใจการพัฒนายี่ห้อสีเขียว (green developmentalism) ของขบวนการสิ่งแวดล้อมหัวก้าวหน้า โดยวิพากษ์วิจารณ์แนวทางการพัฒนาสีเขียวว่าไม่มีความเข้าใจธรรมชาติที่ลึกซึ้งแต่กลับบรอมชอมกับแนวทางการพัฒนากระแสทุนนิยมมากเกินไป ในขณะที่เดียวกันนักสตรีนิยมแนวนี้บางกลุ่มก็ได้นำเสนอการพัฒนาทางเลือกที่ตั้งอยู่บนหลักการแบบผู้หญิงซึ่งมุ่งเกี่ยวกู่ พึ่งพากันและกัน พอเพียง และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ

แม้ว่าแนวคิดทฤษฎีทั้งสองกระแสที่กล่าวมามีอิทธิพลต่อนักสตรีนิยมที่ทำงานอยู่ในองค์กรสิ่งแวดล้อมตลอดจนองค์กรด้านการพัฒนา ทฤษฎีทั้งสองแนวทางถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีความเป็นอุดมคติสูง ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพราะเมื่อพิจารณาในส่วนขององค์ประกอบของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม หรือองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม หรือโครงการด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน มักพบว่าผู้หญิงปรากฏตัวอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวน้อยมาก นอกจากนี้พบว่าองค์การบริหารระดับท้องถิ่นและระดับหน่วยงานซึ่งมีบทบาทตัดสินใจด้านนโยบาย มักมีผู้หญิงได้รับเลือกเข้าไปทำหน้าที่จำนวนน้อย ทั้งๆ ที่องค์กรและหน่วยงานเหล่านี้อาจพิจารณาออกนโยบายหรือดำเนินการใดๆ ที่อาจส่งผล

เสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและผู้หญิงได้ สถานการณ์การมีตัวแทนผู้หญิงจำนวนน้อยเข้าไปทำหน้าที่ด้านการตัดสินใจเชิงนโยบายพบได้ในองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงเช่นกัน

ยังพบอีกว่าผู้หญิงที่เข้าร่วมในขบวนการหรือโครงการสิ่งแวดล้อมไม่ได้มีความรู้สึกผูกพันดั้งเดิมกับธรรมชาติมาแต่ก่อนแต่อดังที่แนวคิดทั้งสองกระแสได้พยายามจูงใจให้เราเชื่อเช่นนั้น แต่สิ่งที่มักพบเสมอคือผู้หญิงแต่ละคนมีเหตุผลและแรงจูงใจในการเข้าร่วมขบวนการ องค์กร และโครงการด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทและเงื่อนไขที่เกิดก่อนหน้าการตัดสินใจเข้าร่วม ข้อเท็จจริงจากหลายมุมโลกสะท้อนว่าผู้หญิงเข้าร่วมขบวนการสิ่งแวดล้อมด้วยเหตุผลเพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ทำมาหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตัวเองและสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้เพราะผู้หญิงเหล่านั้นขาดโอกาสหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรด้านอื่น เช่น ขาดโอกาสในการถูกจ้างงาน และขาดความมั่นคงในอาชีพนอกภาคกสิกรรม เป็นต้น

การนำแนวคิดทั้งสองไปสู่การปฏิบัติผ่านการดำเนินโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบธรรมาภิบาล (environmental governance) ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าล้มเหลวเพราะไม่ได้เป็นโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้หญิงและการเข้าร่วมก็ไม่ได้เกิดจากความสนใจของผู้หญิงเอง เพราะโครงการลักษณะดังกล่าวมักถูกริเริ่มและออกแบบโดยคนนอก จึงถูกวิจารณ์ว่าเข้าไปฉวยใช้แรงงานและเวลาของผู้หญิงเพื่อไปทำกิจกรรมต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อมโดยไม่จ่ายค่าตอบแทน ส่วนภารกิจที่มอบหมายให้ผู้หญิงรับผิดชอบในโครงการก็มักเป็นภารกิจของตำแหน่งงานระดับล่าง ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจใดๆ อีกทั้งไม่ได้ให้การสนับสนุนด้านเทคนิคและทักษะการจัดการเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพให้กับผู้หญิง ที่หนักกว่านั้นคือ WED และสตรีนิยมแนวนิเวศ ละเลยข้อเท็จจริงที่ว่ากลุ่มผู้หญิงที่เข้าไปมีบทบาทในโครงการสิ่งแวดล้อมที่จัดทำขึ้นไม่ว่าโดยองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรภาครัฐ มักเป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีอภิสิทธิ์อยู่ในชุมชน กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ได้ประโยชน์จากกิจกรรมสร้างงานเพิ่มรายได้ตัวอย่างเช่น โครงการที่ดำเนินการภายใต้นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือกิจกรรมส่งเสริมการผลิตงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในขณะที่ผู้หญิงยากจน ไม่มีที่ดิน ไม่มีงานทำ และดำรงชีพด้วยการพึ่งพิง

อาหารในแหล่งธรรมชาติ มักถูกกีดกันหรือเข้าไม่ถึงโครงการเหล่านั้น ที่สาหัสสากรรจ์กว่านั้นคือไม่มีใครมองเห็นความต้องการของผู้หญิงด้อยโอกาสและด้อยอำนาจเหล่านั้น

จากการที่แนวคิด WED และสตรีนิยมแนวนิเวศยังมีจุดอ่อนดังที่ได้กล่าวมา จึงเกิดแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมแนวสิ่งแวดล้อมนิยม หรือแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมแนวการเมืองเรื่องนิเวศซึ่งเป็นทางเลือกใหม่ที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมที่รอบด้านมากขึ้น และอยู่บนฐานประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมากขึ้น ทั้งสองแนวคิดนี้ต่างกระตุ้นให้เราใช้มิติเพศภาวะวิเคราะห์ขบวนการสิ่งแวดล้อมอย่างระมัดระวังและเชื่อมโยงเข้ากับปฏิสัมพันธ์ที่เป็นจริงระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม ทฤษฎีนี้เห็นว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมของผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมักเกี่ยวข้องกับเหตุผลที่ตอบสนองต่อเงื่อนไขด้านต่างๆ เช่น แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ การทำมาหากิน เป็นต้น ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกผูกพันทางด้านจิตใจที่ผู้หญิงมีต่อธรรมชาติดังที่แนวคิดทฤษฎีสองแนวแรกเชื่อมั่น ดังนั้นการที่จะเข้าใจถึงเหตุผลที่ทำให้ผู้หญิงเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมหรือโครงการธรรมาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อแท้ นักวิเคราะห์จะต้องไม่ละเลยที่จะทำความเข้าใจบริบทหรือเงื่อนไขที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น เช่น โครงการพัฒนาของรัฐ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ความร่อยหรอของทรัพยากร หรือการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ทฤษฎีสตรีนิยมแนวสิ่งแวดล้อมนิยมเพิ่มเติมมุมมองที่ว่า ความไม่เสมอภาคระหว่างเพศทั้งในรูปแบบการจัดองค์กรและเนื้อหาสาระในการตอบสนองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์กรมักถูกวางเงื่อนไขไว้ด้วยหลักการของการแบ่งงานกันทำตามเพศ การจัดสรรทรัพยากรภายในชุมชนตามเพศ และการจัดสรรอำนาจอันชอบธรรมตามเพศ ซึ่งทั้งหมดส่งผลกระทบต่อการแข่งขันทรัพยากรและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร ตลอดจนส่งผลกระทบต่อการทำงานกันทำภายในบ้านระหว่างหญิงชาย โดยทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็ได้รับผลกระทบอันนั้นแม้ว่าจะเผชิญกับผลลัพธ์ที่แตกต่างกันไปก็ตาม นอกจากนี้ นักสตรีนิยมด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีกระแสนี้ได้กล่าวเตือนว่าผู้หญิงในสังคมไม่ได้มีจุดยืนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมหรือมีเป้าหมายในการเข้าร่วมขบวนการหรือกิจกรรมปกป้องสิ่งแวดล้อมเหมือนกันไปทั้งหมด แท้ที่จริงแล้ว

ผู้หญิงมีความแตกต่างหลากหลายในวิธีคิด วิธีการมองปัญหา ที่สำคัญผู้หญิงมีความต้องการแตกต่างกัน

สุดท้ายแนวคิดทฤษฎีทางเลือกใหม่สำหรับนักสตรีนิยมด้านสิ่งแวดล้อมชี้ให้เห็นแง่มุมที่ถูกมองข้ามโดยทฤษฎี WED และสตรีนิยมแนวนิเวศ คือ บทบาทและภูมิปัญญาของผู้ชายในการดูแลปกป้องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยกล่าวว่าไม่เฉพาะผู้หญิงเท่านั้นที่มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และมีจุดยืนเพื่อการปกป้องสิ่งแวดล้อม แท้ที่จริงแล้วทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็มีภูมิปัญญาในด้านนี้ และทั้งสองเพศต่างใช้ภูมิปัญญาที่ตนเองมีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน อีกทั้งร่วมมือกันจัดการทรัพยากรและปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองต่อความต้องการและความอยู่รอดของครัวเรือน ดังนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมิติเพศภาวะและสิ่งแวดล้อมจึงไม่ควรละเลยการวิเคราะห์บทบาทและปฏิสัมพันธ์ในแง่บวกที่ผู้ชายมีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ถ้าหากเราได้พิจารณาถึงงานวิชาการที่ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในบ้านเรา อาจทำให้เรารู้สึกใจหายไปกับการไร้มิติ “เพศภาวะ” (gender) และมุมมอง “แนวสตรีนิยม” ในงานเหล่านั้น ซึ่งทำให้นักวิชาการสตรีศึกษาไทยเริ่มกังขากันว่า “หรืออาจจะไม่มีนักสตรีนิยมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิ่งแวดล้อมไทย?” ถ้าหากพยายามอธิบายปรากฏการณ์แทบจะไร้ร่องรอยของมิติดังกล่าวในงานศึกษาขบวนการสิ่งแวดล้อมบ้านเราคงอธิบายได้จากหลายมุมมอง เช่น คำอธิบายที่ว่านักวิชาการและนักเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมบ้านเรามองปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบกลไกและแยกขาดจากปัญหาสังคมเรื่องความไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ จึงมองไม่เห็นการดำรงอยู่ของ “ผู้หญิง” และมิติเพศภาวะในขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม หรือเราอาจมีคำตอบอยู่ในใจว่า นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมคนไทย ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะจะเป็นเพศใด อาจเข้าไม่ถึงหรืออาจปฏิเสธกระแสดคิดแบบสตรีนิยมทุกกระแส แต่ไม่ว่าจะอธิบายด้วยเหตุผลใด ผลที่เกิดขึ้นคือเราไม่ค่อยเห็นแนวคิดและจุดยืนแบบสตรีนิยมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรวมทั้งในงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเหล่านี้

ที่น่าประหลาดใจยิ่งกว่านั้น คือ เรายังพบในทำนองเดียวกันว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเรื่องผู้หญิงที่นำหัวขบวนด้วยนักสตรีนิยมไทย ก็ยังไม่ค่อยให้

ความสนใจกับบทบาทการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในประเด็นสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเช่นกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ามีนักสตรีนิยมในประเทศไทยจำนวนไม่มากนักที่มีความตระหนกอย่างถ่องแท้ว่าประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นหนึ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องสิทธิของผู้หญิง การมีสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ผู้หญิงเข้าถึงความเป็นธรรมด้านอื่นๆ ตามมา เช่น การเข้าถึงทรัพยากร การเข้าถึงโอกาสด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา การมีรายได้ที่มั่นคง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกระดับ ทั้งหมดจึงเป็นเหตุผลและความจำเป็น ที่เราน่าจะต้องช่วยกันขับเคลื่อนทั้งในด้านทฤษฎีและด้านการปฏิบัติเพื่อลดช่องว่างระหว่างนักสตรีนิยมกับนักเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมในบ้านเราให้แคบลงมาอีกสักนิด

บทความเรื่อง นิเวศและเพศภาวะ กับเสียงที่เจียบหายในสตรีนิยมและขบวนการสิ่งแวดล้อมไทยของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี พยายามตอบข้อสงสัยที่ว่าทำไมมิติสิทธิในสิ่งแวดล้อมของผู้หญิงจึงขาดหายไปจากขบวนการสตรีนิยมไทย และทำไมขบวนการสิ่งแวดล้อมไทยจึงเจียบบั้นและวางเฉยกับมิติเพศภาวะและเรื่องราวของผู้หญิงที่เข้ามาอยู่ในขบวนการสิ่งแวดล้อม ปิ่นแก้วชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ในสังคมไทยมีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอยู่หลากหลายประเด็น และขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมนับเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เก่าแก่อันหนึ่งที่ปรากฏตัวชัดเจนในกรณีคัดค้านเขื่อนน้ำโจน ซึ่งนับเป็นกรณีความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของสังคมไทย

หลังจากนั้นเกิดประเด็นการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอีกหลายเหตุการณ์ เช่น การเคลื่อนไหวผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน การเคลื่อนไหวต่อต้านการสร้างเขื่อนปากมูน เขื่อนราศีไศล เขื่อนลำโดมใหญ่ เป็นต้น รวมทั้งการต่อต้านการสร้างโรงผลิตไฟฟ้าบ้านกรูด ตำบลบ่อนอก การต่อต้านการสร้างท่อส่งก๊าซธรรมชาติตัดข้ามพรมแดนไทย-มาเลเซีย และท่อส่งก๊าซที่ตัดข้ามพรมแดนไทย-พม่า ปิ่นแก้ววิเคราะห์ว่าขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแต่ละกรณีในบ้านเรามีจุดยืนที่ไม่เหมือนกัน มีทั้งกระแสการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางในเมือง ของชนชั้นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม และของชาวบ้านในชนบทที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ ปิ่นแก้วชี้ให้เห็นว่าการเมืองเรื่องชนชั้นเป็นที่มาสำคัญของจุดยืนที่

แตกต่างกันของนักเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมไทย โดยเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของขบวนการสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย 2 กรณี คือ กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนน้ำโจนและกรณีคัดค้านเขื่อนปากมูน ในขณะที่กรณีแรกเป็นขบวนการสิ่งแวดล้อมของคนชั้นกลางในเมืองที่จุดยืนและมุมมองต่อระบบนิเวศมุ่งไปที่การอนุรักษ์ผืนป่าที่สมบูรณ์ไว้เพื่อการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับธรรมชาติ แต่การต่อสู้ของชาวบ้านกรณีคัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูนเป็นการต่อสู้เพื่อเก็บระบบนิเวศผืนน้ำและป่าบุงป่าทามไว้ทำมาหากินและเป็นแหล่งอาหารประจำวัน อีกทั้งเพื่อสืบสานวัฒนธรรมการ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” อันเป็นอัตลักษณ์ของคนพื้นบ้านอีสานเอาไว้ ดังนั้นขบวนการสิ่งแวดล้อมทั้งสองกรณีจึงไม่ได้เป็นขบวนการเดียวกันและไม่ได้สนับสนุนซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม ปีนแก้วพบว่าถึงแม้ว่าขบวนการสิ่งแวดล้อมไทยจะมีความหลากหลายและไม่ลงรอยกันในความคิดความเข้าใจว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ตลอดจนมีเป้าหมายการทำงานที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่กลุ่มเหล่านี้มีร่วมกัน คือ ภาวะมีดบาดในมิติเพศภาวะซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าขบวนการสิ่งแวดล้อมบ้านเราก็ไม่ได้แตกต่างไปจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านอื่นๆ ที่ยังคงตกอยู่ภายใต้กระแสคิดแบบชายเป็นใหญ่อย่างยากที่จะไปรื้อถอน

บทความของปีนแก้วยังคลี่ให้เห็นอีกว่า แม้สังคมไทยมีขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิ ความเป็นธรรม และความเสมอภาคของผู้หญิงมายาวนานและต่อเนื่อง แต่ที่ผ่านมามีพบว่าขบวนการผู้หญิงก็ไม่ได้มีความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันเช่นกัน ถ้าจะกล่าวถึงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าผู้หญิงในพื้นที่ต่างๆ ได้ริเริ่มทำการเคลื่อนไหวหรือเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องรักษา ผืนป่า แม่น้ำ ที่ดิน และท้องทะเล หรือแม้กระทั่งการเคลื่อนไหวเรื่องผลกระทบจากภาวะมลพิษทั้งภายในและภายนอกโรงงานอุตสาหกรรม ก็ล้วนมีผู้หญิงเป็นกลุ่มสำคัญที่ขับเคลื่อนเรื่องนี้ แต่การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของผู้หญิงในประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมด กลับไม่ค่อยถูกนับรวมอยู่ในขบวนการสตรีนิยมของไทย ทั้งๆ ที่การต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นสิทธิสตรีที่เกี่ยวข้องพันกับสิทธิการทำมาหากิน สิทธิสุขภาพ เป็นต้น คงไม่ผิดนักที่จะกล่าวว่า ขบวนการสิ่งแวดล้อมไทยและขบวนการสตรีนิยมไทยต่างก็เติบโตและเดินทางไปบนเส้นทางที่ไม่พยายามที่จะมาบรรจบกันสักเท่าไรนัก

บทความลำดับที่สองในจุดยืนฉบับนี้นำเสนอบทวิเคราะห์แนวปรัชญาของ ศากุน ภัคดีคำ เรื่อง ความสัมพันธ์เชิงมโนทัศน์ของผู้หญิงกับธรรมชาติ: การศึกษาและวิจารณ์ทัศนะของ วาล พัลมวูด นักสตรีนิยมด้านสิ่งแวดล้อมรู้จัก วาล พัลมวูด ในฐานะนักทฤษฎีสตรีนิยมแนวนิเวศที่อธิบายว่าผู้หญิงกับธรรมชาติถูกกดขี่เหมือนกัน แม้จะไม่ได้มีความสัมพันธ์แบบจำเป็นต่อกันแต่ผู้หญิงและธรรมชาติถูกกดขี่อยู่ภายใต้กรอบมโนทัศน์เดียวกัน ในขณะที่ผู้หญิงถูกกดขี่ด้วยกรอบมโนทัศน์แบบชายเป็นใหญ่ ธรรมชาติก็ถูกกดขี่ด้วยด้วยกรอบมโนทัศน์ที่ยึดมนุษย์เป็นใหญ่เหนือธรรมชาติ ข้อเสนอสำคัญของพัลมวูด คือ การปลดปล่อยธรรมชาติและ การปลดปล่อยผู้หญิงจะต้องทำไปพร้อมกัน โดยต้องทำลายโครงสร้างความคิดของมนุษย์แบบทวินิยมที่กดขี่ทั้งผู้หญิงและธรรมชาติอยู่ แม้ศากุนจะเห็นด้วยกับข้อเสนอของพัลมวูด แต่ศากุนวิจารณ์ว่าทัศนะของพัลมวูดยังไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนข้อเสนอของพัลมวูดเองที่กล่าวว่า การปลดปล่อยผู้หญิงและธรรมชาติจะต้องทำไปพร้อมๆ กัน ตัวอย่างข้อวิจารณ์ทัศนะของพัลมวูดในบทความของศากุน เช่น ศากุนให้เหตุผลว่าสิ่งที่ตกอยู่ภายใต้การกดขี่ของโครงสร้างมโนทัศน์แบบทวินิยมไม่ได้มีเฉพาะผู้หญิงและธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังมีสิ่งอื่นๆ อีกมากมายที่ตกอยู่ภายใต้การกดขี่ของโครงสร้างความคิดแบบทวินิยม เช่น การแบ่งคนพื้นเมือง/คนยุโรป นำมาซึ่งการกดขี่ที่ชาวยุโรปกระทำต่อคนพื้นเมือง หรือทวินิยมคนผิวขาว/คนสีผิว นำมาสู่การกดขี่ที่คนผิวขาวกระทำกับคนผิวสี เป็นต้น ด้วยการยกตัวอย่างตรรกะเดียวกัน ศากุนสรุปว่าหากจะใช้ตรรกะของพัลมวูด คงต้องมีสิ่งที่จะถูกปลดปล่อยไปพร้อมกับการปลดปล่อยธรรมชาติอีกมากมาย

บทความลำดับที่สาม นำเสนอผลการวิจัยเชิงประจักษ์ที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงแกนนำในกรณีคัดค้านเขื่อนลำโดมใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นงานเขียนร่วมกันระหว่างสุชาติ ทวีสิทธิ์ และ เมธาวิ นินนานนท์ นอกจากจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทในพื้นที่ชุมนุมประท้วงหน้าทำเนียบรัฐบาลร่วมกับสมาชิกคนจน เมื่อปี 2540 ของผู้หญิงแกนนำในขบวนการคัดค้านการสร้างเขื่อน บทความนี้ได้นำเสนอข้อมูลและบทวิเคราะห์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านความคิดเกี่ยวกับตนเอง ความเข้าใจเรื่องสิทธิในทรัพยากร ตลอดจนบทบาทของตนเองทั้งในบ้านและในชุมชนของอดีตผู้หญิงแกนนำเหล่านั้น โดยการวิจัยเรื่องนี้เก็บข้อมูลกับอดีตผู้หญิง

แกนนำและผู้ที่เกี่ยวข้องการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนลำโดมใหญ่หลังการเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายสิ้นสุดลงไปแล้วประมาณเกือบสิบปี บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดและอุปสรรคเชิงโครงสร้างด้านวัฒนธรรมต่างๆ ที่อดีตแกนนำหญิงต้องเผชิญในการต่อสู้เพื่อยืนยันถึงสิทธิ ศักดิ์ศรี ศักยภาพ และการมีตัวตนของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งในที่นี้คือภายในชุมชนและในพื้นที่ชุมนุมประท้วง

แรงงานไทยจำนวนมากยังต้องทำงานในโรงงานที่ไม่มีการจัดระบบอนามัยสิ่งแวดล้อม แต่ที่ผ่านมาสังคมไทยไม่ค่อยได้รับรู้ปัญหาว่ามีแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากที่เจ็บป่วยเพราะการทำงาน ซึ่งบทความลำดับที่สี่ได้หยิบเอาภาพเหล่านั้นออกสู่การรับรู้ของสังคมวิชาการ โดยนำเสนอวิธีการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมและสิทธิด้านสุขภาพของ สมบุญ ศรีคำดอกแค ผู้หญิงวัยเลยห้าสิบปีที่ขายแรงงานในโรงงานทอผ้าตั้งแต่อายุเพียง 19 ปี แต่ต้องเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการทำงาน โสภิตา วีรกุลเทวัญ รับหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องราวและประสบการณ์การต่อสู้ของสมบุญ ที่ต่อสู้เพื่อให้ผู้ประกอบการรับผิดชอบต่อการเจ็บป่วยของคนงาน รวมทั้งต้องปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงงานให้ปลอดภัย สมบุญเริ่มต้นการต่อสู้จากประสบการณ์การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับตัวเอง และขยายไปสู่การช่วยเหลือและร่วมต่อสู้กับกลุ่มเพื่อนแรงงานคนอื่นๆ ที่ประสบชะตากรรมเดียวกัน จนปัจจุบันก้าวมาเป็นผู้นำเครือข่ายแรงงานที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการทำงาน ประสบการณ์ของสมบุญในบางช่วงบางตอนของชีวิตอาจไม่แตกต่างไปจากประสบการณ์ของผู้หญิงที่ใช้ร่างกายและแรงงานเป็นทรัพยากรเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว และไม่แตกต่างไปจากผู้หญิงไทยส่วนใหญ่ที่ยังดำเนินชีวิตไปตามครรลองของวัฒนธรรมแบบชายเป็นใหญ่ แต่เมื่อสมบุญตัดสินใจต่อสู้เพื่อสิทธิด้านสุขภาพและเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยในการทำงานสำหรับตนเองและของเพื่อนชาวโรงงานคนอื่นอีกหลายคน ชีวิตของสมบุญจึงแตกต่างไปจากที่เคยเป็นมา

บทความลำดับที่ห้า เป็นบทความที่ทำให้เราเข้าใจบทบาทของผู้หญิงชาวบ้านลุ่มน้ำสงครามในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน กนกพร ดีบุรี ผู้เขียนบทความกล่าวว่าบทบาทในการจัดการทรัพยากรประมงมักอยู่ในมือของผู้ชายที่มีอำนาจในท้องถิ่น ส่วนผู้หญิงนั้นเข้าร่วมการจัดการทรัพยากรประมงในฐานะที่เป็นผู้ใช้ทรัพยากรต่อที่สอง โดยมีบทบาทสำคัญในฐานะแม่ค้าปลาและผู้แปรรูปผลผลิตปลา แม้ในบริบทของการจัดการทรัพยากรประมงแบบมีส่วนร่วม

ซึ่งนำโดยกรมประมง และภายใต้อำนาจการจัดการทรัพยากรสาธารณะอย่างเป็นทางการขององค์กรบริหารส่วนตำบล โอกาสของผู้หญิงในการเข้าร่วมในสถาบันจัดการทรัพยากรประมง ยังจำกัดอยู่แต่เพียงเฉพาะในกลุ่มผู้นำหญิงที่มีตำแหน่งเป็นทางการ และผู้ประกอบการเพศหญิงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเท่านั้น ซึ่งยืนยันให้เห็นว่าโครงการด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแบบธรรมชาติที่นำเข้ามาในชุมชนโดยหน่วยงานรัฐหรือองค์กรจากภายนอกอาจให้ประโยชน์กับผู้หญิงที่มีอภิสิทธิ์อยู่ในชุมชนเพียงกลุ่มเดียว โดยผู้หญิงยากจนไม่มีต้นทุนทางสังคมอาจเข้าไม่ถึงการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนก็เป็นได้

บทความลำดับที่หก เป็นบทความของ พัชรินทร์ ลาภานันท์ ซึ่งเน้นย้ำให้เห็นกันอีกครั้งถึงอุปสรรคในการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรของผู้หญิง ซึ่งบทความนี้นำเสนอกรณีการเข้าร่วมคัดค้านเขื่อนปากมูนและคัดค้านนโยบายตลอดจนแนวทางการจัดการป่าไม้โดยรัฐบาล พัชรินทร์เห็นว่า คุณูปการของผู้หญิงรวมทั้งการกีดกันผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทั้งหลาย ล้วนมีความสัมพันธ์และถูกกำหนดโดยการเมืองว่าด้วยเรื่องเพศภาวะอันเป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมกับอำนาจ สุดท้ายพัชรินทร์เสนอแนะว่า เราต้องให้การเมืองเพศภาวะทำการเปลี่ยนแปลงรหัสทางวัฒนธรรมและสร้างจุดได้เปรียบให้ผู้หญิง ทั้งนี้เพื่อเปิดทางให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าไปมีพื้นที่ในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะมากขึ้น

ลำดับสุดท้าย เป็นรายงานการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของขบวนการผู้หญิงในเอเชีย-แปซิฟิก เขียนโดย โทโมโกะ คาชิวาซากิ โทโมโกะ รายงานว่าการประชุมผู้หญิงระดับโลกที่มีมาเกือบทุกครั้งล้วนให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงในการทำงานพัฒนาแบบที่คำนึงถึงความยั่งยืนและระบบนิเวศ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของผู้หญิงในกลุ่มประเทศเอเชีย-แปซิฟิกได้ไปเพิ่มความเข้มแข็งและศักยภาพให้กลุ่มผู้หญิงในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะผู้หญิงด้อยโอกาส ผู้หญิงชนบท และผู้หญิงชาวพื้นเมือง เกิดความสนใจ ความกระตือรือร้น และมีโอกาสเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อมที่เท่าเทียมกับผู้ชายมากขึ้น การเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของผู้หญิงย่อมสร้างความมั่นใจได้ในระดับหนึ่งว่า สิทธิของผู้หญิง ความต้องการ และปัญหาผลกระทบจากภาวะโลกร้อนที่ผู้หญิงในภูมิภาคนี้กำลังเผชิญจะได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง

จากการเผยแพร่บทความวิชาการในประเด็นผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร จุดยืนหวังจะให้เห็นการเปิดประเด็นถกเถียงและมีการนำเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับเรื่องนี้ติดตามมา และยิ่งหวังอีกว่าหากวงวิชาการและวงการเคลื่อนไหวทางสังคมหยิบยกเอาประเด็นนี้มาถกเถียงทำความเข้าใจกันด้วยมุมมองใหม่ๆ จะทำให้เกิดแรงบันดาลใจแก่นักวิชาการด้านสตรีศึกษา นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิผู้หญิง นักสิทธิมนุษยชน ตลอดจนนักศึกษาระดับปริญญาโท-เอก สาขาสตรีศึกษาและสาขาสังคมศาสตร์แขนงย่อยอื่นๆ ได้หันมาสนใจกันว่าเพื่อทำความเข้าใจกับประเด็นนี้กันมากยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วย่อมจะเกิดคุณูปการกับสังคมไทยโดยรวม เพราะเราจะมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้เพียงพอที่จะนำไปใช้จัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างรอบด้าน กล่าวคือ มีการคำนึงถึงทั้งมิติเพศภาวะ สตรีนิยม และมิตินิเวศแนวลึกไปพร้อมกัน

นอกจากนำเสนอบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงและขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรแล้ว จุดยืนฉบับนี้ยังนำเสนอบทวิจารณ์หนังสืออีกสองเรื่อง เรื่องแรกเกี่ยวข้องกับประเด็นของจุดยืนฉบับนี้โดยตรงคือเรื่อง “Nature Ethics: An Ecofeminist Perspective” เขียนโดย Marti Kheel ซึ่งมี เนื้อน้อย บุญยเนตร เป็นผู้เขียนบทวิจารณ์ ส่วนเล่มที่สองเรื่อง “หนังสือไปตลาดล่าง: ความรู้ มายาคติและจินตนาการในเรื่องเพศ” ของชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ ผู้ให้ความเห็น คือ ชาตรี สมนึก

สุดท้ายจุดยืนยังคงยื่นหยัดเจตนาธรรมณ์ที่จะเผยแพร่ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาศาสาสตรีศึกษาให้กว้างขวาง โดยจัดทำเป็นบทวิทยานิพนธ์ปริทัศน์นำเสนอไว้ในจุดยืนทุกฉบับ สำหรับฉบับปีที่ 3 มีวิทยานิพนธ์ที่นำมาปริทัศน์ไว้ 3 เรื่อง เรื่องแรกเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทสาขาสิทธิมนุษยชนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง “Contesting Mining and Indigenous Identity Discourses: The Ifugao Women of Didipio, Kasibu, Nueva Vizcaya” เขียนโดย Melizel Asuncion ผู้ให้บทปริทัศน์คือ วราภรณ์ แซ่มสนิท อีกสองเรื่องเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทสาขาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่องแรกชื่อ “เพศภาวะ เพศวิถีและเอชไอวี/เอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ในสังคมอาช่า: กรณีศึกษาโครงการพัฒนาจากต่างประเทศในเมืองสิงและเมืองลอง แขวง

หลวงน้ำทา” ศรีสุวรรณ วรบุตร เป็นเจ้าของผลงาน โดยมี ฉลาดชาย รมิตานนท์ เป็นผู้ให้บทปริทัศน์ เรื่องที่สองชื่อ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะระหว่างผู้หญิงแรงงานอพยพชนบทกับครอบครัว ชุมชน และรัฐ ก่อนและหลังนโยบายกลไกเศรษฐกิจใหม่ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ของ ณรงค์ศักดิ์ ชัยราช ซึ่งมี กนกศักดิ์ แก้วเทพ เป็นผู้ปริทัศน์ วิทยานิพนธ์สตรีศึกษาสองเล่มนี้เป็นการศึกษาสถานการณ์ทางสังคมในประเทศ สปป. ลาว ของนักศึกษาลาวที่ได้รับทุนการศึกษาระดับปริญญาโทสาขาสตรีศึกษาจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ส่วนวิทยานิพนธ์เล่มแรกเป็นของนักศึกษาจากประเทศฟิลิปปินส์